

De ringslang en de Flevolandse kanalen

Jeroen Reinhold en Gré ter Woord

Ruim 10 jaar geleden is gestart met het stimuleren van het voorkomen van de ringslang (*Natrix natrix*) in Flevoland. Kort samengevat het verstevigen van de bestaande populaties en daarbij zouden de kanalen van Flevoland als ecologische verbindingbaan dienst gaan doen. De Flevolandse kanalen kunnen namelijk diverse kerngebieden van de ringslang, die grenzen aan Flevoland, verbinden. Veel is gerealiseerd, maar toch is dit project slechts gedeeltelijk geslaagd.

Van idee naar uitvoering

Gerard Smit en Annie Zuiderwijk zien kansen om via de Flevolandse kanalen de kerngebieden van de ringslang in Noord-Holland, Gelderland, de Kop van Overijssel en aangrenzend Friesland met elkaar te verbinden. (Smit & Zuiderwijk, 1991). De oevers van de aanwezige kanalen hebben in hun plan een heel belangrijke rol, net als het verstevigen van de bestaande populaties via de aanleg van broeihopen.

Dit idee is in 1997 opgepakt door Landschapsbeheer Flevoland. Er zijn vele broeihopen aangelegd in belangrijke leefgebieden zoals het Kuinderbos en het Oostvaardersveld. Jaarlijks worden deze broeihopen voorzien van vers gebiedseigen materiaal als gras en dikke takken, zodat de ringslangen er jaarlijks opnieuw gebruik van kunnen maken. Daarnaast hebben Waterschap Zuiderzeeland en Provincie Flevoland tal van oevers natuurvriendelijker ingericht, zodat onder andere de ringslang zich gemakkelijker kan verplaatsen.

Ontwikkeling van de ringslang in Kuinderbos en Oostvaardersveld

Gelijktijdig met het aanleggen van broeihopen in het Kuinderbos en het Oostvaardersveld, is gestart met het monitoren van de ringslangen in deze gebieden. Conform de landelijke methodiek (Smit & Zuiderwijk, 2003) wordt minimaal zeven maal per jaar een route gelopen om het aantal slangen op deze routes te tellen. Figuur 1 geeft het gemiddelde aantal ringslangen weer dat jaarlijks op de telroutes is gevonden. Duidelijk is dat het aantal waargenomen ringslangen in beide gebieden stijgt.

Ieder jaar keren vrijwilligers alle broeihopen in de beide leefgebieden en tellen ze lege eierdoppen van de ringslang. Ook dit is gebruikt als maat voor het succes van de ringslang. In figuur 2 is het aantal gevonden eierdoppen in alle broeihopen van beide leefgebieden weergegeven. Op basis hiervan kan geconcludeerd worden dat het aantal lege

Ringslang

eieren dat jaarlijks gevonden is, gemiddeld stijgt sinds de aanleg van de broeihopen in 1997.

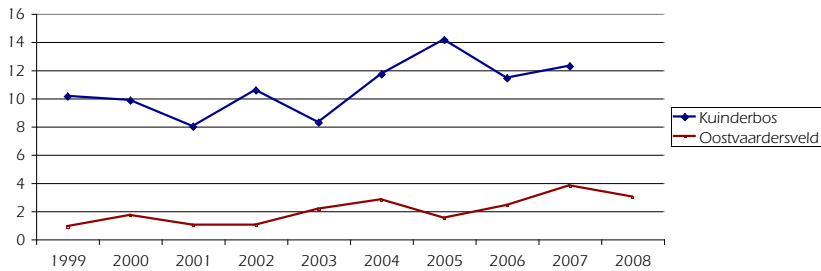
Omvorming van de Flevolandse kanalen

Het waterschap Zuiderzeeland en de Provincie Flevoland zijn belangrijke oeverbeheerders in Flevoland. Zij bepalen in grote mate de inrichting en het beheer van de grotere waterwegen in Flevoland. Beide streven ernaar om de oevers meer natuurvriendelijk in te richten. Vooral langs de kanalen van Flevoland heeft dit beleid de laatste 10 jaar zichtbaar resultaat. Achter de oude damwanden zijn plasdrasoevers aangelegd door het naar beneden drukken van de damwanden, of de damwanden verdwijnen helemaal en worden vervangen door glooiende oevers met rietkragen.

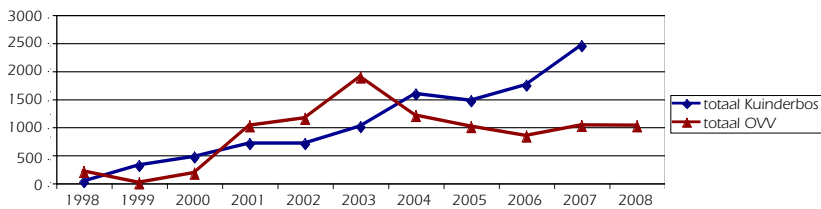
Ontwikkelingen van de ringslang langs de kanalen

De geconstateerde toename van ringslangen in de twee belangrijke leefgebieden en de ontwikkeling van natuurvriendelijke oevers langs de kanalen, zijn gunstige voorwaarden voor de ringslang om zich in Flevoland uit te breiden. Figuur 3 toont de verspreiding van de ringslang in Flevoland in de periode 1998-2008. Buiten de kerngebieden Kuinderbos en Oostvaardersveld zijn veel eenmalige waarnemingen gedaan langs de kanalen van Flevoland. De dieren zien buiten de kerngebieden (nog) geen kans om zich blijvend te vestigen en te reproduceren. Gebieden als Casteleijnsplas, Voorsterbos, Kamperhoek, Zuigerplasbos, Roggebotzand, Harderbroek, Burchtkamp, Ooie-

Figuur 1

Figuur 2

Figuur 1
Gemiddeld aantal
ringslangen dat jaar-
lijks op de monito-
ringroutes is gevon-
den in het
Kuinderbos en het
Oostvaardersveld
(1999-2008).

Figuur 2
Aantal gevonden lege
eierdoppen van de
ringslang in alle
broeihopen van het
Kuinderbos en Oost-
vaardersveld per jaar
(1998-2008).

vaarsplas, Cirkelbos en Kromslootpark zijn gevarieerde waterrijke gebieden in Flevoland waar de ringslang zich potentieel kan vestigen. Flevoland heeft dus voldoende nieuw leefgebied (Smit & Zuidervijk, 1991; Reinhold, 2000) maar vestiging vindt nog niet plaats.

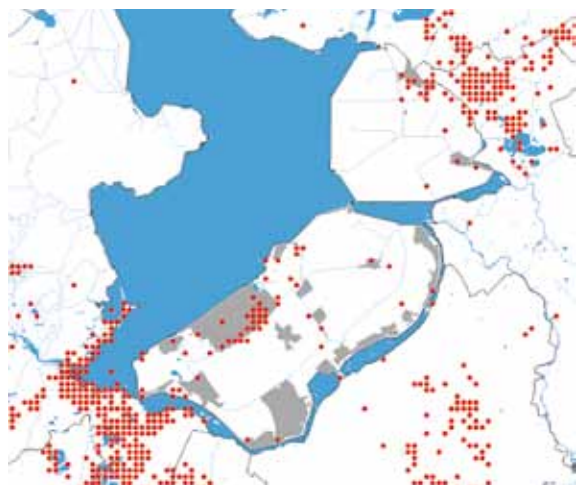
Waarom zijn er geen nieuwe leefgebieden gekoloniseerd? Ondanks de verbeteringen aan de oever en een toename van het aantal ringslangen in de kerngebieden is geen kolonisatie van nieuwe gebieden geconstateerd. Gezien de losse waarnemingen gaat er af en toe een ringslang op pad, en gebruikt dan inderdaad de kanalen als corridor om zich langs te verplaatsen. Vinden deze dieren onderweg geen partner om mee te paren, geen plek om de eieren af te zetten en geen geschikte overwinteringsplaatsen? Is er onvoldoende voedsel voor de ringslang in de kanalen? Is het nieuwe leefgebied nog niet geschikt? Zijn de huidige leefgebieden nog niet verzadigd? Er zijn nog veel vragen.

Veel oevers van Flevolandse kanalen zijn de afgelopen 10 jaar natuurvriendelijker gemaakt. In de Hoge Dwarsvaart zijn de damwanden onder de waterlijn gedrukt, en is een glooiende ondiepe oever gemaakt: gunstig voor vissen, amfibieën en de ringslang.

Feit is dat langs de kanalen nauwelijks hopen organisch materiaal liggen die als broeihoop dienst kunnen doen. Er wordt veel riet gemaaid, maar al het maaisel wordt of verwijderd uit de oever of blijft als geklepeld of gemaaid materiaal over de hele oever liggen: het wordt niet op een hoop gezet. Het creëren van broeihopen langs de kanalen is eenvoudig te realiseren en zou de ringslang zeker kunnen helpen. De voedselomstandigheden voor de ringslang langs de kanalen zijn wel verbeterd. Vervanging van steile damwanden in plas-drasoevers of glooiende oevers biedt amfibieën kansen om zich voort te planten. Vooral groene kikker en gewone pad profiteren van het ontstaan van dit type oever, zoals blijkt in een studie langs meerdere Nederlandse kanalen (Soesbergen & Van Rooijen, 2006). In vergelijking met geïsoleerde poelen blijven de dichtheden aan amfibieën in de natuurvriendelijke oevers van kanalen echter laag, onder andere als gevolg van vispredatie. Goede reproductie van amfibieën verbetert vooral voor de jonge ringslangen de overlevingskansen (Völkl *et al.*, 2004) en daarmee de kansen voor de start van een nieuwe (deel)populatie. Een combinatie van natuurvriendelijke oevers en geïsoleerde poelen langs het kanaal zou voor de ringslang dus gunstig zijn. Het beheer van de oevers en poelen dient dan wel afgestemd te worden op de eisen die de amfibieën stellen: minimaal eenmaal per jaar zou het grootste deel van het riet en de wilgen rond de poelen gemaaid moeten worden zodat het water in het voorjaar kan opwarmen. Het deel dat niet gemaaid wordt dient als dekking en beschutting voor de ringslang en andere organismen. Het vrijkomende maaisel zou dan meteen op een broeihoop gezet kunnen worden. Een (ingeklonken) hoop met daarin takken verwerkt, van tussen de 6 en 9 m³ op een vaste plek is hiervoor ruim voldoende. Jaarlijkse verversing van de hoop zorgt voor de beste benutting van de broeihoop door ringslangen.

Ook aan de overwinteringsvoorwaarden langs de kanalen is na de herinrichting weinig veranderd. Vorstvrije, relatief droge ruimten zijn er nauwelijks te vinden langs de kanalen van Flevoland. Het achterland bestaat vooral uit kale akkers. Om de kansen voor de ringslang te vergroten die-

Figuur 3
Verspreiding van de ringslang in Flevoland en omliggende gebieden (1998-2008)

nen bosstructuren langs de kanalen behouden te blijven en ontwikkeld te worden. Er ontstaan dan vanzelf natuurlijke holten onder de grond waarin de dieren goed kunnen overwinteren. Ook de (oude) zand- en steendepots langs de kanalen bieden veel kansen voor de overwinterende slangen. Het behoud en verdere ontwikkeling van deze locaties levert vele relatief droge, ondergrondse ruimten op. Als deze gebieden ook ingericht worden als zomerverblijf voor de ringslang bieden deze gebieden goede kansen voor een jaarrond vestiging van de ringslang.

De tuinen en erven van agrariërs en andere bewoners langs de watergangen in het agrarisch gebied van Flevoland kunnen ook een belangrijke bijdrage leveren aan de verdere verspreiding van de ringslang door het aanbieden van overwinterings- en voortplantingsplaatsen. Voorlichting richting deze eigenaren kan het snel uitvoeren van de weinig kostbare maatregelen stimuleren.

Geconcludeerd kan worden dat er de laatste 10 jaar veel is verbeterd voor de ringslang in Flevoland, maar dat deze verbeteringen nog niet geleid hebben tot kolonisatie van nieuwe leefgebieden. Door bij de aanleg van nieuwe oevers nog iets meer rekening te houden met de wensen van de ringslang kan de kolonisatie versnellen.

Literatuur

- Reinhold, J., 2000. Nieuw land voor de ringslang II. De Levende Natuur 101 (3): 85-88
- Smit, G.F.J. & A. Zuiderwijk, 1991. Nieuw land voor de ringslang. De Levende Natuur 92 (6): 212-222
- Smit, G.F.J. & A. Zuiderwijk, 2003. Handleiding voor monitoring van reptielen in Nederland. RAVON werkgroep monitoring, Amsterdam.
- Soesbergen, M. & A. van Rooijen, 2006. Amfibieën en vissen in plasbermen langs kanalen. RAVON 23 jrg. 8(2): 24-28.
- Völkl, W., I. Janssen, D. Käsewiter & N. Baumann. 2004. Gibt es bei der Ringelnatter (*Natrix natrix*) eine Beziehung zwischen der populationsstruktur und der Amphibiendichte? Zeitschrift für Feldherpetologie 11: 1-21.

Summary

Eleven years after the start of a project to improve the living conditions for the grass snake (*Natrix natrix*) in the province of Flevoland a lot has been established. Many new egg-laying mounds have been built and kilometres of steep canal banks in the province have been transformed

into rolling, nature-friendly banks.

According to counts of basking reptiles and egg scales at the egg-laying sites, the number of snakes in the two known breeding areas has increased. However, colonisation of new breeding sites did not take place. Occasionally, a grass snake was found along one of the main canals of Flevoland, outside the known breeding areas. The improved bank constructions offer additional habitat for the grass snake but are not yet sufficient to enable large-scale dispersion of the population.

Small changes near the canal banks, such as the construction of new egg-laying and hibernation mounds, and the creation of amphibian friendly ponds that provide better foraging grounds for the grass snake, will improve the living conditions and thus increase the chance of dispersion of grass snakes in Flevoland.

Dankwoord

Dit artikel had nooit gerealiseerd kunnen worden zonder het enthousiasme van de mensen die jaar in, jaar uit de broeihopen hebben beheerd. Daarnaast is dank verschuldigd aan de Provincie Flevoland en RWS Waterdienst voor de financiering van het ringslangproject. Michelle de la Haye, Ed Colijn en Ingo Janssen worden bedankt voor het kritisch meedenken over dit artikel.

Landschapsbeheer Flevoland

Jeroen Reinhold

Botter 14-03
8232 JP Lelystad

Gré ter Woord

Oosterringweg 46 A
8314 PV Bant

Deze hoop stenen langs de oever vormt een goede overwinteringsplaats voor de ringslang (foto genomen bij Marken)